

دانشگاه پیام نور
دانشکده علوم اقتصادی و اجتماعی

گروه علمی جامعه شناسی

عنوان پایان نامه

بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و گرایش به نوسازی در بین

دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز

حمید رضا غریبی

استاد راهنما

آقای دکتر محمدجواد زاهدی مازندرانی

استاد مشاور

آقای دکتر امیر ملکی

زمستان ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به

این پایان نامه را به همسر عزیز و همراه همیشگی زندگی ام تقدیم می

کنم

سپاسگذاری

از استاد عزیز و گرانقدرم آقای دکتر زاهدی که زحمت راهنمایی این پژوهش بر دوش ایشان بوده است کما قدردانی را دارم.

همچنین از آقای دکتر ملکی کمال سپاس را برای انجام مشاوره این پژوهش دارم.

از سرکار خانم دکتر پروانه دانش که به عنوان داور این پایان نامه مرا بسیار مورد لطف و محبت خود قرار دادند بی نهایت سپاسگذارم.

چکیده

در این پژوهش به بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و گرایش به نوسازی در میان دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز پرداخته ایم. اعتماد اجتماعی در ۴ بعد اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته، اعتماد به اصناف و مشاغل و اعتماد به نهادهای انتزاعی بر اساس نظریات گیدنز، کلمن و چلبی مورد سنجش قرار گرفت. برای سنجش این ۴ فاکتور، اعتماد را به دو بعد اعتماد در سطح خرد و اعتماد نهادی تبدیل کردیم. در اعتماد در سطح خرد، اعتماد بین شخصی و اعتماد تعمیم یافته توسط پرسشنامه محقق ساخته که بر مبنای طیف لیکرت طراحی شده اندازه گیری انجام شد. اما برای اعتماد نهادی از افراد خواستیم که اعتماد خود را به یک سری از اصناف و مشاغل و نهادهای انتزاعی، به صورت بله و خیر ارائه نمایند. گرایش به نوسازی نیز در ۴ بعد عام گرایی، گرایش اکتسابی، بی طرفی عاطفی و پخشیدگی منطبق با نظریه متغیرهای الگویی پارسونز اندازه گرفته شد. برای سنجش این متغیرها از طیف لیکرت بهره بردیم.

نتایج بدست آمده حاکی از آن است که اعتماد در سطح خرد با میزان گرایش افراد به نوسازی ارتباط دارد. اما بین اعتماد در سطح کلان و گرایش به نوسازی رابطه ای مشاهده نشد. این موضوع نشانگر آن است مکانیسم اعتماد به نهادها و اصناف با مکانیسم اعتماد به افراد متفاوت است. به گونه ای که در اعتماد در سطح خرد، فرد هم نقش اعتماد کننده را دارد و هم نقش اعتماد شونده. از این رو همزمان با اعتماد کردن به دیگران بایستی قابل اعتماد نیز باشد. اما در مورد اعتماد نهادی مانند اعتماد فرد به یک نهاد حقوقی یا قضایی، فرد فقط نقش اعتماد کننده را دارد و نهاد یادشده نقش اعتماد شونده. این کارکرد آن نهاد است که اعتماد به آن را افزایش یا کاهش می دهد. در مورد گرایش به نوسازی نیز دانشجویان همچنان سطح بالایی از خاص گرایی را در مقابل عام گرایی نشان می دهند. اما از لحاظ میزان پخشیدگی در سطح نسبتاً بالایی قرار دارند. این موضوع به علت قرار گرفتن دانشجویان در معرض دانش تخصصی است.

فهرست

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه
۲	طرح مسئله
۳	اهمیت و ضرورت موضوع
۵	اهداف تحقیق
۶	فصل دوم: ادبیات تحقیق
۷	پیشینه تحقیق
۷	تحقیقات داخلی
۸	تحقیقات خارجی
۹	نوسازی
۱۱	تعریف نوسازی
۱۲	بررسی خاستگاههای نظری نوسازی
۱۲	نظریه تکامل گرایی
۱۶	کارکردگرایی پارسونز
۱۹	نظریه پردازان نوسازی
۱۹	اسملسر
۱۹	هوزلیتز
۲۰	روستو
۲۱	اینکلس
۲۱	مک کله لند
۲۲	لوی
۲۴	لیپست
۲۵	هانتیگتون

۲۶	دیگر نظریه پردازان
۲۷	نقدهایی بر نظریه نوسازی
۳۰	پاسخ به منتقدین
۳۱	جمع بندی نظریات مربوط به نوسازی
۳۳	اعتماد اجتماعی
۳۳	تعریف اعتماد
۳۴	بررسی نظریه هایی در باب اعتماد اجتماعی
۳۴	دورکیم
۳۴	آنتونی گیدنز
۳۵	جیمز کلمن
۳۷	فرانسیس فوکویاما
۳۷	براند باربر
۳۸	لوئیس و وایگرت
۳۹	کلاوس اوفه
۴۰	پاتنام
۴۲	زتومپکا
۴۲	مسعود چلبی
۴۳	جمع بندی نظریات درمورد اعتماد
۴۴	انواع اعتماد
۴۴	اعتماد بنیادی
۴۴	اعتماد بین شخصی
۴۵	اعتماد عام یا تعمیم یافته
۴۶	اعتماد نهادی
۴۷	چارچوب نظری تحقیق
۵۰	مدل نظری تحقیق

۵۲ فصل سوم: روش شناسی پژوهش
۵۳ روش پژوهش
۵۳ جامعه آماری
۵۴ نمونه و اندازه نمونه
۵۴ روش نمونه گیری
۵۵ ابزار گردآوری داده ها
۵۸ روایی یا اعتبار ابزار سنجش
۵۸ پایایی ابزار سنجش
۶۰ روش تجزیه و تحلیل داده ها
۶۰ آمار توصیفی
۶۱ آمار استنباطی
۶۲ فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها
۶۳ توصیف داده ها
۷۳ آمار استنباطی
۷۳ آزمون فرضیه های تحقیق
۷۷ رگرسیون خطی
۸۱ تحلیل مسیر
۸۶ فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری
۹۷ فصل ششم: منابع و مراجع

فهرست جداول

صفحه	عنوان جدول
۱۱	جدول شماره (۱) تعاریف مختلف نوسازی
۳۲	جدول شماره (۲) خلاصه نظریات در باب نوسازی
۵۶	جدول شماره (۳) تعداد اولیه گویه های گرایش به نوسازی
۵۷	جدول شماره (۴) شماره گویه های هر یک از ابعاد مورد اندازه گیری در پرسشنامه
۵۹	جدول شماره (۵) ضریب آلفای کرونباخ هر یک از فاکتورهای ۹ گانه که در این پژوهش اندازه گیری شده اند
۶۳	جدول شماره (۶) آماره های مربوط به سن پاسخگویان
۶۴	جدول شماره (۷) آماره های مربوط به مقطع تحصیلی پاسخگویان
۶۴	جدول شماره (۸) آماره های مربوط به جنسیت پاسخگویان
۶۵	جدول شماره (۹) آماره های مربوط به وضعیت تاهل پاسخگویان
۶۵	جدول شماره (۱۰) ابعاد مورد سنجش در این پژوهش و عبارت معادل اختصاری آن
۶۶	جدول شماره (۱۱) آماره های مربوط به ابعاد گرایش به نوسازی
۶۷	جدول شماره (۱۲) نتایج آزمون معناداری تفاوت بین میانگین ابعاد مختلف گرایش به نوسازی
۶۹	جدول شماره (۱۳) آزمون T تک نمونه ای برای مقایسه میانگین فاکتورهای ۱ تا ۴ با میانگین های نظری
۶۹	جدول شماره (۱۴) آماره های مربوط به فاکتورهای ۴ گانه اعتماد اجتماعی
۷۰	جدول شماره (۱۵) مقایسه میانگین فاکتورهای ۴ گانه اعتماد اجتماعی با میانگین نظری آنها
۷۰	جدول شماره (۱۶) مقایسه میانگین فاکتورهای ۴ گانه اعتماد اجتماعی با همدیگر
۷۲	جدول شماره (۱۷) طیف اعتماد پاسخگویان در سطح کلان اجتماعی
۷۴	جدول شماره (۱۸) مقایسه واریانسها و ضریب چولگی متغیرهای نوسازی و اعتماد

عنوان جدول

صفحه

- جدول شماره ۱۹) مقادیر مربوط به ضریب همبستگی اسپیرمن بین دو متغیر گرایش به نوسازی و اعتماد . . . ۷۴
- جدول شماره ۲۰) مقادیر مربوط به ضریب همبستگی اسپیرمن بین متغیرهای گرایش به نوسازی، اعتماد در سطح خرد و اعتماد در سطح کلان. ۷۵
- جدول شماره ۲۱) ضرایب همبستگی هریک از فاکتورهای گرایش به نوسازی با اعتماد خرد، کلان و کل ۷۶
- جدول شماره ۲۲) معناداری معادله رگرسیونی گرایش به نوسازی. ۷۸
- جدول شماره ۲۳) مقادیر آزمون هم خطی بین فاکتورهای ۴گانه گرایش به نوسازی. ۷۸
- جدول شماره ۲۴) ضرایب رگرسیونی متغیر وابسته گرایش به نوسازی. ۷۹
- جدول شماره ۲۵) معناداری معادله رگرسیونی مربوط به متغیر وابسته اعتماد اجتماعی. ۸۰
- جدول شماره ۲۶) مقادیر مربوط به آزمون هم خطی برای تعیین مستقل بودن ابعاد ۴گانه اعتماد اجتماعی. ۸۰
- جدول شماره ۲۷) جدول مربوط به ضرایب رگرسیونی متغیر وابسته اعتماد که به وسیله فاکتورهای ۵، ۶، ۷ و ۸ تبیین شده است. ۸۰
- جدول شماره ۲۸) تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم هریک از ابعاد ۴ گانه گرایش به نوسازی. ۸۳
- جدول شماره ۲۹) اثرات مستقیم و غیر مستقیم فاکتورهای ۴گانه اعتماد بر اعتماد کل. ۸۴
- جدول شماره ۳۰) اثرات مستقیم و غیر مستقیم فاکتورهای ۳گانه اعتماد بین شخصی، اعتماد تعمیم یافته و اعتماد نهادی بر اعتماد کل. ۸۵

فهرست اشکال و نمودارها

صفحه	عنوان شکل
۶۷	شکل (۱) نمودار هیستوگرام عام گرایبی.
۶۷	شکل (۲) نمودار هیستوگرام جهت گیری اکتسابی.
۶۸	شکل (۳) نمودار هیستوگرام بی طرفی عاطفی.
۶۸	شکل (۴) نمودار هیستوگرام پخشیدگی.
۷۱	شکل (۵) نمودار هیستوگرام اعتماد بین شخصی.
۷۱	شکل (۶) نمودار هیستوگرام اعتماد تعمیم یافته.
۷۱	شکل (۷) نمودار هیستوگرام اعتماد به اصناف و مشاغل.
۷۱	شکل (۸) نمودار هیستوگرام اعتماد به نهادهای انتزاعی.
۸۱	شکل (۹) تحلیل مسیر فاکتورهای سازنده متغیر گرایش به نوسازی.
۸۲	شکل (۱۰) تحلیل مسیر های غیر مستقیم گرایش به نوسازی.
۸۲	شکل (۱۱) تحلیل مسیر های نهایی گرایش به نوسازی.
۸۳	شکل (۱۲) معادله تحلیل مسیر اعتماد.
۸۴	شکل (۱۳) معادله تحلیل مسیر نهایی اعتماد.

فصل اول

مقدمه

طرح مسئله

اعتماد متقابل اجتماعی یکی از عناصر بسیار مهم نظم اجتماعی به شمار می رود. نظمی که روابط، مناسبات، اعمال، رفتار و کنشهای دیگران را پیش بینی پذیر و قاعده مند می کند. اعتماد برای روابط انسانی بسیار ضروری است و «بدون آن برقراری روابط اجتماعی پایدار امکان پذیر نیست» (ایزنشتاد و رونیگر، ۱۹۸۴: ۱۷). در یک جامعه سنتی که محدود به پیوندهای خانوادگی و خویشاوندی است و انسجام از نوع مکانیک آن مبنای همبستگی قرار دارد، اعتماد افراد به همدیگر خصلتی عمودی و سلسله مراتبی دارد. اما با ورود جوامع به دنیای مدرن و فراگیر شدن ارزشهایی چون فردگرایی و تمایز یافتگی که در آنها انسجام ارگانیک مبنای همبستگی اجتماعی قرار می گیرد، اعتماد نیز، خصلتی افقی به خود خواهد گرفت. اما نکته ای در اینجا خود را از نظر پنهان می دارد و از دام ادراک می گریزد و آن اینکه؛ در جوامعی که به گونه ای عامرانه سعی کرده اند تا از سپهر سنتی به سپهر مدرنیته گام نهند چه پیش خواهد آمد؟ چنین جوامعی عملاً دستخوش فرآیندی اند به نام نوسازی؛ که ترجمه است. جامعه معاصر ایرانی یکی از جوامعی Modernization نه چندان گویایی از واژه انگلیسی است که در مراحل مختلفی طی تاریخ معاصر ۱۵۰ ساله خود دستخوش این فرآیند بوده است. هدف از این فرآیند در واقع گذار از سنت به مدرنیته بوده و «موتور اصلی این دگرگونی ها دولت مرکزی بوده است» (آبراهامیان، ۱۳۸۹: ۱۵). در این فرآیند بسیاری از ارزشهای مقوم اعتماد عمودی مثل سلسله مراتب خویشاوندی و همچنین ارتباطات چهره به چهره بین افراد و گروهها رنگ باخته است. این رنگ باختگی ها برخی از پیامدهای خواسته و برخی از پیامدهای ناخواسته اقدامات دولتها برای پیشبرد فرآیند نوسازی بوده اند. یکی از نهادهایی که به ویژه از اوایل سده گذشته در سطح جغرافیایی گسترده ای به آموزش علوم تولید شده در غرب پرداختند، دانشگاهها بودند. این مؤسسات بعد از انقلاب اسلامی ایران شتاب روزافزونی یافتند، به گونه ای که امروز تعداد دانشجویان در حال تحصیل در دانشگاه بالغ بر ۲ میلیون نفر در سال است. دانشگاهها را شاید بتوان مهمترین نهاد ایران برای نوسازی به حساب آورد که نوسازی در دیگر عرصه ها را نیز به دنبال داشته است. به عنوان مثال بسیاری از فارغ التحصیلان دارالفنون، در جهت نوسازی سیاسی ایران، در انقلاب مشروطه، نقشی حیاتی داشتند. در زمان پهلوی ها نیز بسیاری از نهادهای مدرن ایران توسط تحصیل کرده های خارج

از کشور تاسیس شد. یکی از این افراد شخصیت بزرگوار دکتر حسابی است که رشته های بسیاری را مطالعه کرد. حتی در حرکت جمهوری خواهانه ایران که گام دیگری در راستای نوسازی سیاسی به حساب می آمد و منجر به انقلاب اسلامی ایران شد، دانشگاهیان ایرانی خارج و داخل، هم در بسط اندیشه و هم در عمل انقلابی نقش مؤثری بازی کردند.

اما آنچه که امروز موضوع دغدغه نگارنده قرار گرفته، این است که دانشجویانی که در معرض چنین فرآیند عظیم نوسازی قرار گرفته اند، تا چه اندازه به انسانی با استانداردهای انسان مدرن بدل شده اند. دانشجویان تا چه اندازه در کنشهایشان گرایش دارند به «کنشی مدرن شده» دست بزنند. در واقع هدف ما بررسی میزان سنتی یا مدرن بودن نهادهای اجتماعی و ساختار اجتماعی نیست. بلکه می خواهیم بدانیم کنش ما تا چه اندازه خصلتی مدرن به خود گرفته است. می خواهیم بدانیم دانشجویان تا چه اندازه گرایش مثبتی در کنشهایشان به نوسازی نشان می دهند. همچنین مسأله دیگر این است که شرایط اعتماد در جامعه ما چگونه است. افرادی که در معرض این نوسازی آموزشی قرار دارند، به چه کسانی و چه نهادهایی اعتماد بیشتری می کنند. آیا مقوم های اعتماد در آنها ارزشهای سنتی است یا ارزشهای دنیای مدرن.

اهمیت و ضرورت موضوع

«معنای اصطلاح «غریبه» با فرا رسیدن مدرنیت دگرگون می شود. در فرهنگ های پیش از مدرن که اجتماع محلی همیشه مبنای سازمان اجتماعی گسترده تر بود، غریبه به «یک شخص به معنای کامل آن» اطلاق می شود، کسی که از خارج می آید و بالقوه مظنون است. اما برعکس، در جوامع مدرن، ما با بیگانگان به عنوان «اشخاص به معنای کامل آن» اساساً برهمکنش نداریم» (گیدنز، ۱۳۸۸: ۹۴).

نزدیک به دو قرن است ایرانیان برنامه های بلندپروازانه را برای ساختن جامعه مدرن در سر دارند و تلاشهای بسیاری برای آن انجام داده اند. واقعیت این است که دولتهایی که در ایران بر سرکار بوده اند همواره سعی کرده اند لوازم ظاهری یک جامعه مدرن را به وجود آورند. از دانشگاهها گرفته تا کارخانه ها و سازمانهای بوروکراتیک دولتی و . . . چه ایران را کشوری مدرن بدانیم یا سنتی، امروزه

پدیده شهر نشینی، تغییر نگرش های جنسیتی، ارتباطات مجازی و . . . ما را ناگزیر به برقراری ارتباطات سست با بیگانگان شهری کرده است. ارتباطاتی که موفقیت در آنها مستلزم سطحی از اعتماد هستند. کلیدواژه‌های «بیگانه» و «اعتماد» ما را ناگزیر می‌کند تا به مفهومی با نام «ریسک» بپردازیم. اینها مفاهیم بنیادین اندیشه های گیدنز در باب پیامدهای مدرنیت است.

اهمیت اعتماد کردن همراه با ریسک، در جامعه ای که حضور بیگانگان در آن اجتناب ناپذیر است، ما را به مقوله «کنش مدرن» هدایت می‌کند. به عبارت دیگر در جامعه ای که میزان ارتباطات ما با بیگانگان بسیار بیش از گذشته شده است و اعتماد کردنی‌های ما، تا پیش از این، از جنس اطمینان کردن بوده است، دیگر هیچ انسانی قابل اعتماد نخواهد بود. آیا ما می‌توانیم درصدی از ریسک را برای اعتماد به دیگران در نظر بگیریم. اینها همگی به این برمی‌گردد که جهت و سویه کنشهای ما تا چه اندازه استانداردهای کنش مدرن را برآورده می‌کند.

از سوی دیگر ما با جامعه ای سروکار داریم که حجم عظیمی از سازمانها و نهادها در آن است که افراد هیچ ارتباطی با آنها ندارند اما ناگزیر از تعاملات بسیاری با آنها هستند. از جمله می‌توان به مؤسسات مالی، مؤسسات قضایی، مؤسسات انتظامی، مؤسسات آموزشی و . . . نام برد. تعامل افراد با این مؤسسات بسیار تحت تأثیر اعتمادی است که افراد به آنها دارند. این نهادهای مدرن بدون ایجاد حسی از اعتماد در میان مراجعانشان عملاً کارآمدی خود را به شدت کاهش می‌دهند.

به باور من بررسی مفاهیمی چون «اعتماد»، «بیگانه»، «ریسک» و «کنش مدرن» در یک چارچوب مدون، برای دانشجویانی که بیش از دیگران در معرض فرآیند نوسازی قرار گرفته اند، بیش از دیگران ضروری می‌نماید. اگر دانشجویان کنش مدرنی نداشته باشند و نتوانند اعتماد همراه با ریسک به بیگانگان شهری را بسط دهند، چه انتظاری می‌توان از دیگرانی داشت که در تماس مستقیم با ارزشهای جامعه مدرن نبوده اند.

اهمیت بررسی چنین موضوعاتی برای آموزشگرانی چون معلمان، اساتید دانشگاه و . . . بیش از دیگران است. زیرا اینان بار پرورش نسلهای بعد را بر دوش دارند. از این رو بهتر است این آموزشگران با کنش مدرن آشنایی داشته باشند و آن را در فرآیند آموزشگری خود در نظر آورند.

اهداف تحقیق

هدف کلی: سنجش رابطه بین میزان گرایش به نوسازی و میزان اعتماد اجتماعی در بین دانشجویان

اهداف جزئی:

سنجش میزان اعتماد دانشجویان به افراد نزدیک و آشنایان

سنجش میزان اعتماد دانشجویان به غریبه ها

سنجش میزان اعتماد دانشجویان به نهادها و سازمانهای اجتماعی

بررسی میزان گرایش دانشجویان به نوسازی

فصل دوم

ادبیات تحقیق

پیشینه تحقیق

نجام داده است بیش PDF پژوهشگر در یک جستجو در فضای مجازی که به زبان فارسی و فرمت ۴۰۰ مورد ذیل عبارت «اعتماد اجتماعی» و بیش از ۱۵۰ مورد ذیل عبارت «نوسازی اجتماعی» را یافته Social است. همین جستجو به زبان انگلیسی صورت گرفت که بیش از ۵۰۰۰۰ مورد ذیل عبارت «Trust» یافت شد. این تعداد مقاله نشان Modernization» و بیش از ۳۰۰۰۰ مورد ذیل عبارت «Trust» دهنده حجم کاری است که در این زمینه صورت گرفته است. اما مطالعه ای که مستقیماً به بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و گرایش به نوسازی پرداخته باشد، یافت نشد. محققان بسیاری به تنهایی به بررسی مسئله اعتماد یا به مسئله نوسازی پرداخته اند. بسیاری از کارهای صورت گرفته در زمینه اعتماد اجتماعی ذیل عنوان سرمایه اجتماعی صورت پذیرفته است. در ادامه به برخی از این تحقیقات صورت گرفته اشاره اجمالی خواهیم کرد.

تحقیقات داخلی

معید فر و جهانگیری در تحقیقی تحت عنوان «اعتماد اجتماعی تعمیم یافته و عوامل اجتماعی موثر بر آن (مطالعه مورد شهر ارومیه)» باروش پیمایشی، وضعیت اعتماد اجتماعی را در شهر ارومیه مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده اند که تعاملات اظهاری، گستردگی روابط، تعهد اجتماعی و دیگرخواهی با اعتماد اجتماعی رابطه دارند. در مقاله ای دیگر تحت عنوان «اعتماد، اجتماع و جنسیت»، آزاد ارمکی و افسانه کمالی به بررسی اعتماد بین دو جنس پرداخته اند و در بخش بحث و نتیجه گیری بیان کرده اند که «پایین بودن سطح اعتماد متقابل در سطح کشور و خصوصاً سطح پایین تر اعتماد متقابل در میان زنان نسبت به مردان به خودی خود می تواند نشانه های آسیب شناختی روابط اجتماعی تلقی شود» (ارمکی، ۱۳۸۳: ۱۲۹). محمود کتابی نیز در مقاله ای تحت عنوان «سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در مراکز شهرستانهای استان چهارمحال و بختیاری» نتیجه گرفته است که «متغیرهای ارزشهای اخلاقی، عملکرد دولت و قانونگرایی دارای بیشترین همبستگی با اعتماد اجتماعی بوده اند.» همچنین این محققین به این باور رسیده اند که سطح کلی اعتماد اجتماعی چندان مطلوب نبوده است. (کتابی، ۱۳۸۹: ۹۷).

پیتر زتومپکا در مقاله ای تحت عنوان «نظریه های نوسازی، قدیم و جدید» به بررسی «مفهوم نوسازی، سازوکارهای نوسازی و نقد ایده نوسازی» پرداخته است (زتومپکا: ۱). تقی آزاد ارمکی در مقاله ای ذیل عنوان «بررسی نظریه نوسازی: مطالعه موردی در مورد تقدیرگرایی فرهنگی در ایران» به بررسی وضعیت تقدیرگرایی و تدبیرگرایی و نحوه ارتباط متقابل آنها پرداخته و نهایتاً نتیجه گرفته است که «اگرچه اکثریت قابل توجه پاسخگویان به متعین بودن سرنوشت و روزی و قسمت هرکس در زندگی معتقدند، اما همچنان برای اراده و تلاش و کوشش فرد و به عبارتی تدبیراندیشی وی نقش اساسی قائلند.» (آزاد ارمکی، ۱۳۷۶: ۱۹۱). ازکیا و فیروزآبادی در مقاله ای تحت عنوان «بررسی سرمایه اجتماعی در انواع نظامهای بهره برداری از زمین و عوامل موثر بر تبدیل بهره برداری های دهقانی به تعاونی» در تعریف مفهوم سرمایه اجتماعی ۴ متغیر را مورد استفاده قرار داده که عبارتند از اعتماد اجتماعی، اعتماد نهادی، مشارکت و تمایل به کار گروهی. این پژوهشگران نهایتاً به این نتیجه رسیده اند که مشارکت، هنجار همیاری و تمایل به کار گروهی، نوگرایی و بهره وری در بهره برداران تعاونی، به شکل معناداری بالاتر از واحدهای خرد و دهقانی است (ازکیا و فیروزآبادی، ۱۳۸۷: ۹۸-۹۸).